

Małgorzata Wąsek-Wiaderek*

**PRZEGLĄD ORZECZNICTWA
EUROPEJSKIEGO TRYBUNAŁU PRAW CZŁOWIEKA
W SPRAWACH POLSKICH DOTYCZĄCYCH
WYMIARU SPRAWIEDLIWOŚCI W SPRAWACH KARNYCH
(ZA 2010 R.)**

1. Wstęp

W 2010 r., podobnie jak w latach poprzednich, Europejski Trybunał Praw Człowieka (dalej: Trybunał) wydał kilkadziesiąt wyroków dotyczących polskiego wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych. Większość z nich dotyczy powszechnie znanych problemów prawnych, dlatego do omówienia wybrano głównie te wyroki, które dotyczą nowych zagadnień, dotychczas niepoddanych ocenie Trybunału, lub kwestii wciąż wzbudzających rozbieżne oceny w orzecznictwie. Zgodnie z konwencją przyjętą w przeglądzie za 2009 r. opublikowanym w Kwartalniku Prawa Publicznego¹, prezentację wybranych orzeczeń poprzedzą ogólne informacje o problemach polskiego wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych, jakie ujawniają się w orzeczeniach Trybunału wydanych w 2010 r.

* Dr Małgorzata Wąsek-Wiaderek – Katedra Postępowania Karnego, Prawa Karnego Wykonawczego i Kryminalistyki, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II.

¹ Zob. M. Wąsek-Wiaderek, *Przegląd orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w sprawach polskich dotyczących wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych (za lata 2008–2009)*, „Kwartalnik Prawa Publicznego” 2009, nr 3–4, s. 205 i n.

2. Informacja ogólna o wyrokach wydanych w 2010 r.²

W 2010 r. Trybunał wydał ogółem 107 wyroków w sprawach polskich, z czego 52 dotyczyły spraw karnych. W trzech wyrokach Trybunał stwierdził naruszenie prawa do życia (art. 2 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, dalej również jako Konwencja). W dwóch przypadkach wynikało ono z niedopełnienia pozytywnych obowiązków proceduralnych w zakresie rzetelnego prowadzenia śledztwa (wyrok z 23.2.2010 r. w sprawie *Wasilewska i Kałucka przeciwko Polsce*³, wyrok z 27.4.2010 r. w sprawie *Weber i in. p. Polsce*⁴). W sprawie *Wasilewska i Kałucka* Trybunał uznał ponadto, że samo spowodowanie śmierci P.K. w czasie próby zatrzymania przez policję stanowiło naruszenie art. 2 Konwencji. W trzecim wyroku (z 1.6.2010 r. w sprawie *Jasińska p. Polsce*⁵) pogwałcenie prawa do życia polegało na niedopełnieniu obowiązku należytego nadzoru nad osadzonym, cierpiącym na zaburzenia psychiczne, co umożliwiło mu popełnienie samobójstwa przy użyciu nagromadzonych wcześniej leków.

W czterech wyrokach rozpatrywany był zarzut naruszenia zakazu tortur, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania lub karania. W dwóch z nich Trybunał stwierdził naruszenie art. 3 Konwencji ze względu na przetrzymywanie skarżących w zakładach karnym pomimo złego stanu zdrowia i niemożności zapewnienia odpowiedniej opieki medycznej (wyrok z 19.1.2010 r. w sprawie *Andrzej Wierzbicki przeciwko Polsce*⁶; wyrok z 27.7.2010 r. w sprawie *Rokosz p. Polsce*⁷). W wyroku z 2.3.2010 r. w sprawie *Hajoł p. Polsce*⁸ orzeczono brak naruszenia art. 3 Konwencji wobec skarżącego, który podniósł zarzut niehumanitarnego i poniżającego traktowania z powodu stosowania wobec niego tymczasowego aresztowania pomimo złego stanu zdrowia. W ostatnim

² Przy omówieniu niektórych wyroków zostały wykorzystane streszczenia orzeczeń Trybunału (mojego autorstwa) opublikowane w Przeglądzie Orzecznictwa Europejskiego dotyczącego Spraw Karnych, dostępnym na stronie internetowej Sądu Najwyższego. Informacja statystyczna o wyrokach dotyczących spraw polskich została opracowana w oparciu o analizę orzeczeń opublikowanych na stronie internetowej Trybunału, w bazie danych HUDOC.

³ Skargi nr 28975/04 i 33406/04.

⁴ Skarga nr 23039/02.

⁵ Skarga nr 28326/05.

⁶ Skarga nr 48/03.

⁷ Skarga nr 15952/09.

⁸ Skarga nr 1127/06.

z wyroków dotyczących art. 3 Konwencji Trybunał przyznał rację skarżącemu, który podniósł zarzut bezpodstawnego i nadmiernego użycia przymusu w czasie zatrzymania i braku prowadzenia skutecznego postępowania zmierzającego do pociągnięcia do odpowiedzialności osób winnych nadużyć (wyrok z 27.4.2010 r. w sprawie *Polanowski p. Polsce*⁹).

Podobnie jak w latach poprzednich, prawo do wolności i bezpieczeństwa osobistego (art. 5) stanowiło w 2010 r. najczęstszą podstawę do stwierdzenia naruszenia Konwencji przez Polskę. Należy jednak zauważyć istotne zmniejszenie się ogólnej liczby spraw dotyczących naruszenia tego prawa, a w szczególności wyroków oceniających zasadność zarzutu zbyt długotrwałego stosowania tymczasowego aresztowania. O ile w 2009 r. Trybunał wydał aż 35 wyroków dotyczących przewlekłego stosowania tego środka zapobiegawczego, to w 2010 r. było ich już tylko 15. W 10 sprawach stwierdzono naruszenie art. 5 ust. 3 Konwencji¹⁰. W pięciu pozostałych zarzuty skarżących uznano za bezzasadne¹¹.

Ze stosowaniem tymczasowego aresztowania wiążą się również dwa inne wyroki dotyczące art. 5 Konwencji. W sprawie *Frasik p. Polsce*¹² orzeczono naruszenie art. 5 ust. 4 Konwencji z powodu braku niezwłocznego rozpoznania zażalenia skarżącego na postanowienie o przedłużeniu stosowania tymczasowego aresztowania. Natomiast w sprawie *Piotr Nowak przeciwko Polsce*¹³ naruszenie art. 5 ust. 3 Konwencji polegało na niedopełnieniu obowiązku doprowadzenia tymczasowo aresztowanego do sądu bezpośrednio po wydaniu go polskim organom ścigania przez władze ukraińskie, które dokonały zatrzymania skarżącego w ramach wykonania międzynarodowego listu gończego.

⁹ Skarga nr 16381/05.

¹⁰ Wyrok z 2.1.2010 r. w sprawie *Bista p. Polsce*, skarga nr 22807/07; wyrok z 19.1.2010 r. w sprawie *Wegera p. Polsce*, skarga nr 141/07; wyrok z 23.2.2010 r. w sprawie *Pinkowski p. Polsce*, skarga nr 16579/03; wyrok z 20.4.2010 r. w sprawie *Krzysztofiak p. Polsce*, skarga nr 38018/07; wyrok z 1.6.2010 r. w sprawie *Bieniek p. Polsce*, skarga nr 46117/07; wyrok z 8.6.2010 r. w sprawie *Kumenda p. Polsce*, skarga nr 2369/09; wyrok z 6.7.2010 r. w sprawie *Jarkiewicz p. Polsce*, skarga nr 23623/07; wyrok z 12.10.2010 r. w sprawie *Polański p. Polsce*, skarga nr 42146/07; wyrok z 12.10.2010 r. w sprawie *Jasari p. Polsce*, skarga nr 17888/07; wyrok z 9.11.2010 r. w sprawie *Grzegorz Baranowski p. Polsce*, skarga nr 40153/09.

¹¹ Wyrok z 2.2.2001 r. w sprawie *Marian Sobczyński p. Polsce*, skarga nr 35494/08; wyrok z 2.3.2010 r. w sprawie *Hajol p. Polsce*, skarga nr 1127/06; wyrok z 5.10.2010 r. w sprawie *Hartman p. Polsce*, skarga nr 20342/07; wyrok z 26.10.2010 r. w sprawie *Bator p. Polsce*, skarga nr 6544/08; wyrok z 26.10.2010 r. w sprawie *Kowalenko p. Polsce*, skarga nr 26144/05.

¹² Wyrok z 5.1.2010 r., skarga nr 22933/02.

¹³ Wyrok z 7.12.2010 r., skarga nr 7337/05.

Wśród skarg na naruszenie prawa do wolności i bezpieczeństwa osobistego należy wyodrębnić grupę spraw dotyczących stosowania środków zabezpieczających. W dwóch sprawach Trybunał zajmował się dopuszczalnością czasowego stosowania tymczasowego aresztowania na podstawie art. 264 § 3 kodeksu postępowania karnego (dalej: k.p.k.) w stosunku do osoby, wobec której postępowanie karne zostało umorzone z powodu popełnienia czynu zabronionego w warunkach wyłączonej poczytalności. W wyroku z 8.6.2010 r., *Kumenda p. Polsce*¹⁴ Trybunał orzekł naruszenie art. 5 ust. 1 Konwencji. Odmienne rozstrzygnięcie zapadło w sprawie *Grzegorz Jończyk przeciwko Polsce*¹⁵. W sprawie *Witek p. Polsce*¹⁶ Trybunał orzekł naruszenie art. 5 ust. 1 Konwencji z powodu rozpoczęcia wykonywania środka zabezpieczającego umieszczenia w zakładzie psychiatrycznym kilka lat po jego orzeczeniu, bez bezzwłocznego uzyskania opinii biegłych potwierdzającej konieczność izolacji i leczenia. Dodatkowo w tej sprawie za zasadny został uznany zarzut zbyt opieszałego rozpoznawania zażaleń skarżącej na postanowienie w przedmiocie dalszego stosowania środka zabezpieczającego.

W 2010 r. Trybunał ogłosił kilkanaście wyroków dotyczących art. 6 Konwencji (prawo do rzetelnego procesu). Najczęściej podnoszonym zarzutem było naruszenie prawa do rozpoznania sprawy w rozsądnym terminie. W 10 sprawach Trybunał napiętnował zbyt długotrwałe postępowanie karne¹⁷, a w 2 uznał zarzut przewlekłości postępowania za bezzasadny lub niedopuszczalny¹⁸.

Podobnie jak w latach poprzednich, w 2010 r. Trybunał nadal wydawał wyroki dotyczące nierzetelności postępowania lustracyjnego (wyrok z 5.1.2010 r. w sprawie *Wrona p. Polsce*¹⁹; wyrok z 8.6.2010 r. w sprawie *Górny p. Polsce*²⁰) oraz niezapewnienia skarżącym odpowiedniego dostępu do

¹⁴ Skarga nr 2369/09.

¹⁵ Wyrok z 30.11.2010 r., skarga nr 19789/08.

¹⁶ Wyrok z 21.12.2010 r., skarga nr 13453/07.

¹⁷ Wyrok z 5.1.2010 r. w sprawie *Kulik p. Polsce*, skarga nr 40909/08; wyrok z 12.1.2010 r. w sprawie *Gęśla p. Polsce*, skarga nr 15915/07; wyrok z 2.2.2010 r. w sprawie *Brożyna p. Polsce*, skarga nr 7147/06; wyrok z 20.4.2010 r. w sprawie *Krzysztofiał p. Polsce*, skarga nr 38018/07; wyrok z 1.6.2010 r. w sprawie *Bieniek p. Polsce*, skarga nr 46117/07; wyrok z 22.6.2010 r. w sprawie *Flieger p. Polsce*, skarga nr 36262/08; wyrok z 29.6.2010 r. w sprawie *Paweł Gładkowski p. Polsce*, skarga nr 24216/06; wyrok z 27.7.2010 r. w sprawie *Rafał Orzechowski p. Polsce*, skarga nr 34653/08; wyrok z 21.9.2010 r. w sprawie *Deeg p. Polsce*, skarga nr 39489/08; wyrok z 9.11.2010 r. w sprawie *Antczak p. Polsce*, skarga nr 3360/09.

¹⁸ Wyrok z 15.6.2010 r. w sprawie *Pardus p. Polsce*, skarga nr 13401/03; wyrok w sprawie *Kowalenko p. Polsce*, powoływany wyżej.

¹⁹ Skarga nr 23119/05.

²⁰ Skarga nr 50399/07.

kasacyjnego etapu postępowania karnego (wyrok z 6.7.2010 r. w sprawie *Jan Zawadzki p. Polsce*²¹; 2 wyroki z 5.10.2010 r. w sprawach: *Urbanowicz p. Polsce*²² i *Szparag p. Polsce*²³).

Inne zagadnienia rzetelności postępowania karnego zostały poddane ocenie Trybunału w 3 pozostałych sprawach dotyczących art. 6 Konwencji. W sprawie *Biełaj p. Polsce*²⁴ Trybunał stwierdził brak naruszenia art. 6 ust. 1 w zw. z art. 6 ust. 3 (d) Konwencji, uznając za niezasadny zarzut skarżącego dotyczący niezapewnienia mu możliwości zadawania pytań świadkom oskarżenia. W wyroku w sprawie *Henryk Urban i Ryszard Urban p. Polsce*²⁵ Trybunał orzekł naruszenie prawa do „sądu niezawisłego” z powodu wydania orzeczenia przez asesora. W 2010 r. wydane zostało też jedyne jak dotychczas orzeczenie oceniające polskie postępowanie poprawcze, prowadzone na podstawie ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich, z punktu widzenia prawa do rzetelnego procesu. Trybunał nie miał wątpliwości, że postępowanie poprawcze stanowi orzekanie „w sprawie karnej” w autonomicznym rozumieniu tego pojęcia. Dlatego prowadzenie postępowania wyjaśniającego i następnie wydawanie orzeczenia przez tego samego sędziego uznał za naruszenie prawa do sądu niezawisłego i bezstronnego. Dopatrzył się też naruszenia prawa nieletniego do obrony z wskutek ograniczenia kontaktów nieletniego z obrońcą na etapie postępowania wyjaśniającego (wyrok z 2.3.2010 r. w sprawie *Adamkiewicz p. Polsce*²⁶).

Spśród wyroków w sprawach polskich odnoszących się do prawa do prywatności (art. 8 Konwencji) największą grupę tradycyjnie stanowiły te dotyczące cenzury korespondencji osób osadzonych (w sumie 5 wyroków, we wszystkich stwierdzono naruszenie Konwencji²⁷). W trzech innych orzeczeniach naruszenie art. 8 Konwencji było spowodowane nadmiernym ograniczeniem kontaktów osadzonego z rodziną²⁸.

²¹ Skarga nr 648/02.

²² Skarga nr 40459/05.

²³ Skarga nr 17656/06.

²⁴ Wyrok z 27.4.2010 r., skarga nr 43643/04.

²⁵ Wyrok z 30.11.2010 r., skarga nr 23614/08.

²⁶ Skarga nr 54729/00.

²⁷ Wyrok z 27.4.2010 r. w sprawie *Friedensberg p. Polsce*, skarga nr 44025/08; wyrok z 6.7.2010 r. w sprawie *Jarkiewicz p. Polsce*, skarga nr 23623/07; wyrok z 5.10.2010 r. w sprawie *Przyjemski p. Polsce*, skarga nr 6820/07; wyrok z 5.10.2010 r. w sprawie *Hinczewski p. Polsce*, skarga nr 34907/05; wyrok z 19.10.2010 r., w sprawie *Bereza p. Polsce*, skarga nr 42332/06.

²⁸ Wyrok z 19.1.2010 r. w sprawie *Wegera p. Polsce*, skarga nr 141/07; wyrok z 21.9.2010 r. w sprawie *Mazgaj p. Polsce*, skarga nr 41656/02; wyrok z 21.12.2010 r. w sprawie *Nurzyński p. Polsce*, skarga nr 46859/06.

Jeden wyrok Trybunału wydany w 2010 r. dotyczył prawa osadzonego do swobodnego wyrażania jego przekonań religijnych (art. 9 Konwencji), przejawiającego się w żądaniu zapewnienia mu w zakładzie karnym diety zgodnej z deklarowanym wyznaniem (wyrok z 7.12.2010 r. w sprawie *Jakóbski p. Polsce*²⁹). Również w jednej sprawie (*Kurłowicz p. Polsce*³⁰) Trybunał stwierdził naruszenie prawa do swobody wypowiedzi (art. 10 Konwencji).

W dwóch sprawach Trybunał orzekł naruszenie art. 12 Konwencji z powodu uniemożliwienia skarżącemu zawarcia małżeństwa w zakładzie karnym lub areszcie śledczym (2 wyroki z 5.1.2010 r. w sprawach: *Frasik p. Polsce*³¹ i *Jaremwicz p. Polsce*³²).

W 2010 r. Trybunał wydał również 1 wyrok (w sprawie *Kulikowski p. Polsce*³³) wskutek wniosku rządu o rewizję poprzedniego wyroku. W tej sprawie skarżący zmarł przed wydaniem pierwotnego wyroku, czego Trybunał nie był świadom. Konieczna okazała się korekta sentencji orzeczenia polegająca na wskazaniu jego spadkobierców jako osób, którym należy wypłacić zasądzone zadośćuczynienie.

3. Orzecznictwo

3.1. Ochrona prawa do życia (art. 2 Konwencji)

3.1.1. Sprawa *Weber i in. p. Polsce* – wyrok z 27.4.2010 r., skarga nr 23039/02

Wyrok w sprawie *Weber i in.*³⁴ to pierwsze orzeczenie, w którym Trybunał stwierdził naruszenie art. 2 Konwencji z powodu nierzetelności prowadzenia śledztwa w sprawie, w której odpowiedzialności za śmierć osoby nie można przypisać organom państwa lub zaniedbaniom publicznej służby zdrowia. W dotychczas wydanych orzeczeniach Trybunał badał rzetelność postępowań karnych dotyczących: śmierci osób pozbawionych wol-

²⁹ Skarga nr 18429/06.

³⁰ Wyrok z 22.6.2010 r., skarga nr 41029/06.

³¹ Zob. przypis nr 12.

³² Skarga nr 24023/03.

³³ Wyrok z 21.12.2010 r., skarga nr 18353/03.

³⁴ Do omówienia wyroku wykorzystano jego tłumaczenie z języka francuskiego na język polski opublikowane na stronie internetowej: <http://bip.ms.gov.pl/pl/prawa-czlowieka/europejski-trybunal-praw-czlowieka/orzecznictwo-europejskiego-trybunalu-praw-czlowieka/orzeczenia-w-sprawach-dotyczacych-polski/>

ności³⁵, spowodowania śmierci osoby w czasie jej zatrzymania przez policję³⁶ lub nieumyślnego pozbawienia życia wskutek zaniedbań służby zdrowia³⁷.

Omówiony wyrok stanowi zatem przykład „oderwania” pozytywnych proceduralnych obowiązków państwa wynikających z art. 2 Konwencji od odpowiedzialności tegoż państwa za ewentualne materialne naruszenie prawa do życia przez spowodowanie śmierci osoby przez funkcjonariuszy państwa lub osoby reprezentujące władzę państwową.

3.1.1.1. Okoliczności sprawy

Skarżącymi są rodzice i rodzeństwo J.W., który zmarł 20.3.1999 r. w swoim mieszkaniu w Starym Sączu. Na podstawie informacji przedstawionych przez skarżących Trybunał przyjął, że skarżący był poważnie zraniony w głowę. Lekarz z karetki pogotowia wezwanej do mieszkania stwierdził zgon J.W. z nieustalonej przyczyny. Wykluczył jednocześnie zawał mięśnia sercowego, wylew czy zator płucny. Do mieszkania przybył również funkcjonariusz miejscowej policji. O zgonie zawiadomili oni dyżurującego prokuratora. Opierając się na informacjach przedstawionych przez lekarza z karetki, rodzinę i funkcjonariusza policji, lekarz z przychodni rejonowej sporządził kartę zgonu. Nie przeprowadzono sekcji zwłok J.W.

J.W. został pochowany na cmentarzu miejskim następnego dnia po śmierci, w niedzielę. Akt zgonu został wydany dzień po pochówku, w poniedziałek. Nie wskazywał on przyczyny śmierci J.W. Zdaniem skarżących J.W. miał rany na głowie, kiedy widzieli go w otwartej trumnie. Dostrzegli też, że ręce J.W. nie były zwyczajowo ułożone na jego piersiach, lecz zaciśnięte w pięści.

Dwa dni po pochówku jeden ze skarżących udał się do prokuratora, który poinformował go, że z jego ustaleń J.W. „zapił się na śmierć” i skierował po dalsze informacje do komisariatu policji w Starym Sączu. Tam skarżącego poinformowano, że żona J.W. oświadczyła, iż dzień przed śmiercią, wieczorem, wrócił on do domu z pracy pijany.

Następnie 25.3.1999 r. skarżący zwrócili się do Prokuratora Okręgowego w Nowym Sączu z wnioskiem o przeprowadzenie ekshumacji i otwarcia zwłok J.W. w celu ustalenia przyczyn jego zgonu. Nie dawali oni wiary wyjaśnieniom wdowy o spożywaniu przez J.W. alkoholu w pracy w przed-

³⁵ Wyrok z 9.12.2008 r. w sprawie *Dzieciak p. Polsce*, skarga nr 77766/01; wyrok z dnia 24.3.2009 r. w sprawie *Mojsiejew p. Polsce*, skarga nr 11818/02.

³⁶ Powoływany wyżej wyrok w sprawie *Wasilewska i Kałucka p. Polsce*.

³⁷ Wyrok z 27.6.2006 r. w sprawie *Byrzykowski p. Polsce*, skarga nr 11562/99.

dzień zgonu. Twierdzili, że nie znajdują one podstaw w informacjach uzyskanych od współpracowników J.W.

Dnia 14.4.1999 r. wszczęte zostało postępowanie przygotowawcze w sprawie śmierci J.W. W kolejnych dniach przesłuchano następujących świadków: 19.4.1999 r. i 21.4.1999 r. – żonę i syna zmarłego; 21.4.1999 r. – ojca zmarłego; 22.4.1999 r. – siostrę zmarłego; 26.4.1999 r. – szwagra zmarłego; 27.4.1999 r. – szwagierkę i pracodawcę zmarłego. Ten ostatni zeznał, że J.W. pił alkohol w pracy w przeddzień zgonu. Powiedział też, że według relacji jednego z pracowników, J.W. w czasie spożywania alkoholu spadł ze stołka i leciała mu krew z nosa.

W toku dalszych czynności procesowych policja przesłuchiwała ponadto: dwie córki oraz zięcia J.W. (2.5.1999 r.); kolegę z pracy oraz sąsiada J.W. (4.5.1999 r.). Sąsiad potwierdził, że J.W. wracał z pracy pijany w przeddzień zgonu. W sprawie zeznawał jeszcze współpracownik J.W. i jego szwagierka. Dnia 14.5.1999 r. Prokurator Rejonowy postanowił o przedłużeniu śledztwa w sprawie śmierci J.W. Kolejnego dnia przesłuchano dalszych świadków, w tym zarządcę kaplicy cmentarnej, funkcjonariusza policji, który widział ciało J.W. zaraz po śmierci oraz lekarza, który wystawił kartę zgonu.

Dnia 19.5.1999 r. skarżący ponownie wnioskowali o ekshumację zwłok J.W. Wniosek nie został uwzględniony. Następnie 27.7.1999 r. przesłuchano jeszcze lekarza z karetki pogotowia wezwanej do zmarłego. Zeznał on, że gdyby zauważył jakiegokolwiek rany na ciele zmarłego, odnotowałby to w dokumentach medycznych.

Dnia 10.8.1999 r. postępowanie w sprawie zostało umorzone z powodu braku znamion czynu zabronionego. Wskutek zaskarżenia tej decyzji przez skarżących, postępowanie podjęto we wrześniu 1999 r. W toku dalszych czynności przeprowadzono ekshumację zwłok i uzyskano dwie opinie biegłych z zakresu medycyny sądowej. Skarżący kwestionowali kompetencje jednego z biegłych. Ostatecznie Zakład Medycyny Sądowej Uniwersytetu Jagiellońskiego orzekł, że z powodu zaawansowanego rozkładu ciała niemożliwe jest ustalenie przyczyn zgonu J.W. Jednocześnie biegli wykluczyli też obecność poważnych obrażeń w obrębie czaszki J.W.

Postępowanie przygotowawcze zostało ponownie umorzone 15.10.2000 r. Postanowienie prokuratora o umorzeniu zostało utrzymane w mocy przez Sąd Rejonowy w Nowym Sączu.

3.1.1.2. Zarzuty podniesione w sprawie

Skarżący podnieśli zarzut nieprzeprowadzenia skutecznego, rzetelnego i sprawnego śledztwa w sprawie przyczyn śmierci J.W. Powołali się na art. 2 Konwencji (prawo do życia).

3.1.1.3. Główne tezy rozstrzygnięcia Trybunału

Trybunał jednogłównie orzekł, że w omawianej sprawie miało miejsce naruszenie proceduralnego standardu ochrony prawa do życia.

W uzasadnieniu wyroku najpierw zaprezentowano wymogi, jakie winno spełniać rzetelne postępowanie prowadzone w przypadku śmierci osoby w sposób nienaturalny. Trybunał podkreślił, że proceduralny wymóg rzetelnego prowadzenia śledztwa wynikający z art. 2 Konwencji nie ogranicza się do przypadków, w których ustalono odpowiedzialność państwa za zgon osoby (wyrok z 9.4.2009 r. w sprawie *Šilih przeciwko Słowenii*³⁸). Obowiązki proceduralne mają bowiem niezależny i odrębny charakter. Oznacza to, że w przypadku podejrzenia zadania śmierci człowiekowi zawiadomienie organów ścigania o takich podejrzeniach oznacza powstanie po stronie państwa obowiązku wszczęcia z urzędu rzetelnego i skutecznego śledztwa. Trybunał przypomniał też, iż w wielu sprawach rozpatrywał zarzuty naruszenia proceduralnych obowiązków wynikających z art. 2 Konwencji przy braku zarzutu naruszenia samego prawa do życia (czyli materialnego naruszenia art. 2 Konwencji).

Trybunał po raz kolejny potwierdził, że obowiązek prowadzenia rzetelnego śledztwa to zobowiązanie do starannego działania, a nie osiągnięcia określonego rezultatu. Konieczne jest zatem przeprowadzenie wszystkich dostępnych dowodów, w tym oględzin i otwarcia zwłok, w celu ustalenia przyczyn zgonu.

Odnosząc standardy prowadzenia rzetelnego śledztwa do okoliczności tej sprawy Trybunał w § 71 uzasadnienia wyroku stwierdził, iż „nie można było zarzucić władzom niedociągnięcia, że na tym etapie [wstępnym, tuż po zgłoszeniu śmierci J.W.] wykluczyły możliwość zabójstwa”. Trybunał wskazał natomiast na następujące uchybienia: sporządzenie karty zgonu jedynie w oparciu o informacje przekazane przez lekarza z karetki pogotowia, rodzinę i funkcjonariusza policji; wydanie aktu zgonu dzień po pochówku J.W.; nadmiernie szybki pochówek zwłok, niezgodny z prawem (bez okazania aktu zgonu); wszczęcie postępowania karnego dopiero po trzech tygodniach od zawiadomienia o podejrzeniu popełnienia czynu zabronionego; zbyt późne przesłuchanie świadków, w tym w szczególności lekarza z karetki pogotowia. Za kwalifikowane uchybienie procesowe uznano jednak przede wszystkim nieprzeprowadzenie oględzin i otwarcia zwłok oraz badań krwi, które umożliwiłyby ustalenie przyczyn zgonu J.W. Trybunał stwierdził, że prze-

³⁸ Skarga nr 71463/01.

prowadzenie ekshumacji i zbadania zwłok dziewięć miesięcy od zgonu było zbyt późne a upływ czasu wykluczył ustalenie jego przyczyn.

Podsumowując, Trybunał orzekł, że wskazane uchybienia stanowią wystarczającą podstawę do stwierdzenia naruszenia wymogu prowadzenia sprawnego i skutecznego postępowania karnego, wynikającego z art. 2 Konwencji. W § 74 uzasadnienia wyroku Trybunał wyjaśnił, że o stwierdzeniu naruszenia art. 2 Konwencji nie przesądziło nieustalenie przyczyn śmierci J.W. w toku postępowania karnego, a jedynie to, że „ogólnie postępowanie było prowadzone w nieskuteczny sposób”.

Trybunał zasądził na rzecz skarżących 10 000 euro zadośćuczynienia.

3.2. Prawo do wolności i bezpieczeństwa osobistego (art. 5 Konwencji)

3.2.1. Sprawa *Witek p. Polsce* – wyrok z 21.12.2010 r., skarga nr 13453/07

Trybunał dość rzadko wypowiada się na temat przestrzegania prawa do wolności i bezpieczeństwa osobistego w toku wykonywania środka zabezpieczającego polegającego na umieszczeniu sprawcy niepoczytalnego w zamkniętym zakładzie leczniczym. Po raz pierwszy orzekał w tej kwestii w wyroku w sprawie *Musiał p. Polsce*³⁹. W ciągu trzech ostatnich lat Trybunał kilkakrotnie oceniał dopuszczalność stosowania tymczasowego aresztowania po umorzeniu postępowania karnego z powodu niepoczytalności oskarżonego w oczekiwaniu na rozpoczęcie wykonywania środka zabezpieczającego (wyrok z 6.11.2007 r. w sprawie *Mocarska p. Polsce*⁴⁰; wyrok z 12.2.2008 r. w sprawie *Pankiewicz p. Polsce*⁴¹; wyrok z 8.6.2010 r. w sprawie *Kumenda p. Polsce*⁴²; wyrok z 30.11.2010 r. w sprawie *Grzegorz Jończyk p. Polsce*⁴³). Sprawa *Witek* dotyczy dość nietypowych okoliczności faktycznych, gdyż skarżąca została zatrzymana i umieszczona w szpitalu psychiatrycznym kilka lat po orzeczeniu środka zabezpieczającego przez sąd.

3.2.1.1. Okoliczności sprawy

W 1999 r. skarżąca została oskarżona o naruszenie nietykalności cielesnej swojej matki. Po uzyskaniu opinii biegłych psychiatrów stwier-

³⁹ Wyrok z 25.3.1999 r., skarga nr 24557/94.

⁴⁰ Skarga nr 26917/05.

⁴¹ Skarga nr 34151/04.

⁴² Skarga nr 2369/09.

⁴³ Skarga nr 19789/08.

dzającej niepoczytalność skarżącej w czasie czynu, prokurator złożył do sądu wnioski o umorzenie postępowania karnego i zastosowanie wobec niej środka zabezpieczającego umieszczenia w zakładzie psychiatrycznym. 18.10.2001 r. Sąd Rejonowy w Kielcach uwzględnił wniosek prokuratora. Skarżąca nie stawiała się do szpitala psychiatrycznego. Przez następnych kilka lat skarżąca ukrywała się. 19.6.2006 r. skarżąca została zatrzymana w swoim domu w Katowicach i przewieziona do Szpitala Psychiatrycznego w Rybniku. W toku postępowania przed Trybunałem skarżąca twierdziła, że została zbadana przez lekarzy dopiero wiele dni po przyjęciu do szpitala. 7.9.2006 r. Sąd Okręgowy w Kielcach postanowił o uzyskaniu opinii biegłych co do zasadności dalszego wykonywania środka zabezpieczającego wobec skarżącej. 11.9.2006 r. Komisja Psychiatryczna do spraw środków zabezpieczających przedstawiła sądowi opinię wydaną 17.8.2006 r. o konieczności dalszej przymusowej hospitalizacji skarżącej, sporządzoną w oparciu o jej dokumentację medyczną. Zgodnie z wskazaniami Komisji, skarżąca została następnie przewieziona do Szpitala Psychiatrycznego w Lublinie. Opinia biegłych psychiatrów sporządzona po zbadaniu skarżącej wpłynęła do sądu dopiero 7.11.2006 r. Biegli potwierdzili konieczność dalszego wykonywania środka zabezpieczającego. W oparciu o tę opinię 11.1.2007 r. Sąd Rejonowy w Kielcach orzekł o dalszym stosowaniu tego środka. Zażalenie skarżącej na to postanowienie nie zostało uwzględnione.

Kolejne opinie biegłych psychiatrów w tej sprawie były wydawane w maju, czerwcu i sierpniu 2007 r. Ostatecznie 25.9.2007 r. Sąd Rejonowy w Kielcach postanowił o zwolnieniu skarżącej z zakładu psychiatrycznego, uznając, wbrew opinii biegłych, po uwzględnieniu stanowiska matki skarżącej, że dalsze stosowanie środka zabezpieczającego nie jest konieczne. Postanowienie to zostało zaskarżone przez prokuratora. Ostatecznie jednak zostało utrzymane w mocy i skarżąca została zwolniona ze szpitala psychiatrycznego 16.11.2007 r.

3.2.1.2. Zarzuty podniesione w sprawie

Skarżąca podniosła dwa zarzuty. Skarżyła naruszenie art. 5 ust. 1 Konwencji wskutek nielegalnego umieszczenia w zamkniętym zakładzie psychiatrycznym oraz zbyt długo i trwale rozpoznawanie jej zażalenia na postanowienie o dalszym stosowaniu środka zabezpieczającego.

3.2.1.3. Główne tezy rozstrzygnięcia Trybunału

Trybunał postanowił zbadać legalność umieszczenia skarżącej w zamkniętym zakładzie leczniczym z punktu widzenia wymogów art. 5 ust. 1 (e) Konwencji. Trybunał przypomniał, że o legalności i zasadności de-

tencji psychiatrycznej, o której mowa w tym przepisie, decyduje spełnienie następujących podstawowych warunków: 1) musi zostać w sposób rzetelny ustalone, przez kompetentne osoby, w oparciu o obiektywną wiedzę medyczną, że osoba cierpi na zaburzenia psychiczne; 2) zaburzenie psychiczne musi być tego rodzaju, że wymaga przymusowego leczenia szpitalnego; 3) zasadność przedłużającego się przetrzymywania w zamkniętym zakładzie psychiatrycznym powinna być uzależniona od utrzymywania się zaburzeń psychicznych.

Trybunał najpierw zbadał spełnienie powyższych warunków w odniesieniu do pobytu skarżącej w szpitalu psychiatrycznym, zapoczątkowanego 19.6.2006 r. i zakończonego wydaniem postanowienia o dalszym stosowaniu środka zabezpieczającego 11.1.2007 r. Trybunał przyjął za ustalone, że w 2001 r. skarżąca cierpiała na zaburzenia psychiczne, które uzasadniały stosowanie wobec niej środka zabezpieczającego umieszczenia w zakładzie psychiatrycznym. Jednak, zdaniem Trybunału, ustalenia poczynione w odniesieniu do 2001 r. nie stanowią wystarczającej podstawy do stwierdzenia, że detencja psychiatryczna skarżącej zastosowana 5 lat później, 19.6.2006 r. także była uzasadniona i zgodna z art. 5 ust. 1 (e) Konwencji. Trybunał zwrócił uwagę, że ocena konieczności detencji psychiatrycznej powinna bazować na aktualnej opinii co do stanu zdrowia skarżącej. Tymczasem w tej sprawie umieszczenie skarżącej w zakładzie psychiatrycznym miało miejsce w oparciu o ustalenia co do jej stanu zdrowia poczynione w 1999 i 2000 r. Dopiero 7.9.2006 r., kilka miesięcy po rozpoczęciu wykonywania środka zabezpieczającego, Sąd Rejonowy w Kielcach zażądał opinii biegłych na temat zasadności dalszej detencji skarżącej. Opinia została przedłożona sądowi dnia 7.11.2006 r., jednak dopiero dnia 11.1.2007 r. sąd orzekł o dalszym stosowaniu środka zabezpieczającego w oparciu o aktualne dane medyczne.

Trybunał zaznaczył, że dopuszczalne jest pewne opóźnienie w uzyskaniu aktualnej opinii psychiatrycznej uzasadniającej stosowania środka zabezpieczającego. Jednak w omawianej sprawie dopiero trzy miesiące po rozpoczęciu wykonywania tego środka sąd zainicjował uzyskanie aktualnych danych na temat stanu zdrowia skarżącej. Dlatego Trybunał orzekł, że nie zostało rzetelnie wykazane, iż w okresie od 19.6.2006 r. do 11.1.2007 r. skarżąca cierpiała na zaburzenia psychiczne uzasadniające konieczność detencji psychiatrycznej. Doszło zatem do naruszenia art. 5 ust. 1 (e) Konwencji w odniesieniu do stosowania środka zabezpieczającego w tym okresie.

Jednocześnie Trybunał orzekł, że dalszy okres detencji skarżącej, od 11.1.2007 r. do jej zwolnienia w listopadzie 2007 r., był zgodny z art. 5 ust. 1 (e) Konwencji. Trybunał wskazał, że w tym czasie konieczność stosowania detencji psychiatrycznej była potwierdzana opiniami biegłych psychia-

trów diagnozującymi aktualny stan zdrowia skarżącej. Trybunał nie znalazł powodów, dla których należałoby uznać uzyskane opinie za nierzetelne, skoro były opracowane przez biegłych posiadających wymagane kwalifikacje.

Odnosząc się do drugiego zarzutu skarżącej, Trybunał przypomniał, że dla osób przymusowo i bezterminowo umieszczonych w zakładzie psychiatrycznym lub umieszczonych tam na długi okres czasu, z art. 5 ust. 4 Konwencji wynika uprawnienie do zainicjowania w rozsądnych odstępach czasowych postępowania, które prowadziłyby do sądowego zbadania legalności detencji psychiatrycznej (por. wyrok z 24.10.1979 r. w sprawie *Winterwerp p. Holandii*⁴⁴). Kontrola legalności detencji powinna być przeprowadzona bezzwłocznie (wyrok z 28.3.2000 r. w sprawie *Baranowski przeciwko Polsce*⁴⁵). Oceniając czas trwania takiej kontroli, Trybunał bierze pod uwagę okoliczności sprawy, w tym stopień skomplikowania badań medycznych, jakie muszą być przeprowadzone w toku procedury kontrolnej.

W tej sprawie zażalenie skarżącej na postanowienie z 11.1.2007 r. zostało złożone 15.1.2007 r., natomiast obrońca skarżącej złożył swoje zażalenie 24.1.2007 r. Oba zażalenia zostały rozpoznane 23.2.2007 r. W tym czasie sąd odwoławczy nie przeprowadzał żadnych dowodów ani nie uzyskiwał dodatkowych opinii medycznych. W tych okolicznościach Trybunał uznał, że rozpatrywanie zażaleń przez 30 dni nie spełniło wymogu „bezzwłoczności” w rozumieniu art. 5 ust. 4 Konwencji.

Trybunał zasądził na rzecz skarżącej 6000 euro słusznego zadośćuczynienia.

3.3. Prawo do rzetelnego procesu (art. 6 Konwencji)

3.3.1. Sprawa *Bielaj p. Polsce* – wyrok Trybunału z 27.4.2010 r., skarga nr 43643/04

W wyroku *Bielaj* Trybunał ustosunkował się do kilku szczegółowych kwestii prawa do rzetelnego procesu. Poniżej omówione zostaną dwie z nich: prawo oskarżonego do zadawania pytań świadkom oraz prawo do uzyskania uzasadnienia orzeczeń wydawanych w toku procesu (w tym przypadku – postanowienia o oddaleniu kasacji jako oczywiście bezzasadnej). Jak wynika z dotychczasowego orzecnictwa w sprawach polskich, pierwsze z wymienionych zagadnień budzi sporo kontrowersji, a stwierdzenie naruszenia

⁴⁴ Skarga nr 6301/73, § 39.

⁴⁵ Skarga nr 28358/95, § 68.

prawa oskarżonego do zadawania pytań świadkom wskazanym przez oskarżyciela jest w znacznym stopniu zdeterminowane przez okoliczności rozpatrywanej przez Trybunał sprawy⁴⁶. Warto zaznaczyć, że orzeczenie o braku naruszenia art. 6 ust. 1 w związku z art. 6 ust. 3 (d) Konwencji zapadło w tej sprawie większością jednego głosu w siedmioosobowym składzie orzekającym. Pozostałe zagadnienia zostaną pominięte, jako że po części dotyczą procedowania jeszcze na podstawie nieobowiązującego już k.p.k. z 1969 r. lub kwestii jednoznacznie rozstrzygniętych w dotychczasowym orzecznictwie.

3.3.1.1. Okoliczności sprawy

Skarżący jest obywatelem Ukrainy. W 1992 r. został mu postawiony zarzut popełnienia na targowisku w Lublinie rozboju z użyciem noża na innym obywatelu Ukrainy. Skarżący został tymczasowo aresztowany w związku z tym zarzutem. W trakcie postępowania przygotowawczego przesłuchano m.in. pokrzywdzonego L.S., obywatela Ukrainy, który dokładnie opisał przebieg rozboju.

Skarżący został skazany za rozbój przez Sąd Okręgowy w Lublinie 31.5.1993 r. W toku przewodu sądowego przesłuchano m.in. dwóch świadków naocznych rozboju (W.K. i M.C.) oraz dwóch funkcjonariuszy policji, którzy zatrzymali skarżącego. Wyrok ten został jednak uchylony przez Sąd Apelacyjny w Lublinie, który polecił uzupełnienie postępowania dowodowego, a w szczególności odniesienie się sądu ponownie rozpatrującego sprawę do tego, że L.S. w piśmie przesłanym z Ukrainy wnioskował o zaprzestanie ścigania oskarżonego i wyraził brak woli zeznawania przeciwko niemu. 14.12.1994 r. Sąd Okręgowy w Lublinie postanowił zwrócić sprawę do postępowania przygotowawczego w celu uzupełnienia jego braków. Sąd zlecił ponowne przesłuchanie L.S. i jego żony, która była świadkiem rozboju. Pomimo podjętych prób, nie udało się przesłuchać pokrzywdzonego i jego żony w uzupełnianym postępowaniu przygotowawczym.

Nowy akt oskarżenia wpłynął do sądu 28.10.1994 r. W toku prowadzonego postępowania jurysdykcyjnego Sąd Okręgowy w Lublinie, przy użyciu instrumentów zagranicznej pomocy prawnej, wezwał do stawienia w charakterze świadków m.in. pokrzywdzonego L.S. i jego żonę, przebywających na Ukrainie. Z powodu ich niestawienia konieczne było dwukrotne

⁴⁶ Szerzej na temat tego aspektu prawa do rzetelnego procesu zob. M. Wąsek-Wiaderek, *Prawo oskarżonego do zadawania pytań świadkom oskarżenia jako element rzetelnego procesu – analiza orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka* [w:] *Studia i Analizy Sądu Najwyższego*, t. 3, red. K. Ślebzak, W. Wróbel, Warszawa 2009, s. 95–120.

odroczenie terminów rozpraw. Ostatecznie, wobec niestawiennictwa pokrzywdzonego i jego żony także na trzecią, odroczoną rozprawę, obie strony postępowania sądowego zgodnie zawnioskowały o ich przesłuchanie w drodze pomocy prawnej. W tym celu Sąd Okręgowy w Lublinie wystosował wniosek rekwizycyjny do Sądu w Łucku, wskazał w nim adresy oskarżonego i jego obrońcy i zaznaczył, że powinni być oni zawiadomieni o terminie przesłuchania L.S. i jego żony. Oskarżonemu przedstawiono także do wglądu listę pytań, jakie miał zadać przesłuchiwanym sąd wykonujący pomoc prawną. Skarżący i jego obrońca nie wnosili o jej uzupełnienie.

Następnie 20.2.1997 r. przed Sądem Miejskim w Łucku odbyło się przesłuchanie pokrzywdzonego L.S. Oskarżony i jego obrońca nie zostali zawiadomieni o tej czynności. L.S. podtrzymał swoje zeznania złożone w postępowaniu przygotowawczym. Stwierdził również, że do wysłania do sądu pisma o braku woli ścigania oskarżonego i zeznawania nakłoniła go żona oskarżonego. Wyjaśnił, że wycofał się ze swoich poprzednich zeznań z obawy przed „popsuciem swoich stosunków z oskarżonym i jego żoną”.

W listopadzie 1997 r. bezskutecznie próbowano przekazać ściganie w tej sprawie organom ukraińskim. W październiku 1999 r. Sąd Okręgowy w Lublinie podjął zawieszzone postępowanie. Przewód sądowy otwarto 23.2.2000 r. Oskarżony i jego obrońca ponownie wnioskowali o wezwanie i przesłuchanie pokrzywdzonego. W tym celu sąd odroczył rozprawę i ponownie wezwał L.S. i jego żonę na kolejny termin rozprawy. Świadkowie ci nie stawili się jednak na dwie kolejne rozprawy. W międzyczasie sąd przesłuchał W.K., naocznego świadka zdarzenia. Ostatecznie strony wyraziły zgodę na odczytanie na rozprawie zeznań L.S. złożonych w postępowaniu przygotowawczym i przed Sądem w Łucku 16.6.2000 r. Sąd Okręgowy w Lublinie wydał wyrok skazujący skarżącego na karę trzech lat pozbawienia wolności i grzywnę. W uzasadnieniu wyroku sąd powołał się m.in. na zeznania świadków naocznych W.K. i M.C., pokrzywdzonego L.S., oraz dwóch funkcjonariuszy policji, którzy zatrzymali skarżącego. Obrońca skarżącego wniósł apelację od tego wyroku zarzucając m.in. oparcie ustaleń faktycznych o zeznania L.S., któremu oskarżony nie miał możliwości zadawania pytań w toku procesu. 9.11.2000 r. Sąd Apelacyjny w Lublinie utrzymał wyrok w mocy. 3.4.2003 r., po rozpoznaniu kasacji obrońcy skarżącego, Sąd Najwyższy uchylił wyrok sądu odwoławczego i przekazał mu sprawę do ponownego rozpoznania. Sąd Najwyższy uznał, że na rozprawie odwoławczej doszło do naruszenia praw oskarżonego wskutek niezapewnienia mu pomocy tłumacza.

Następnie 17.7.2003 r., po ponownym przeprowadzeniu rozprawy odwoławczej (tym razem w obecności tłumacza i obrońcy oskarżonego) Sąd

Apelacyjny w Lublinie utrzymał w mocy wyrok skazujący wydany w pierwszej instancji. obrońca skarżącego ponownie wniósł kasację od tego wyroku. 23.9.2004 r. została ona rozpoznana i oddalona jako oczywiście bezzasadna na rozprawie, w obecności obrońcy oskarżonego. Sąd Najwyższy nie sporządził uzasadnienia postanowienia, jednak sędzia sprawozdawca podał ustnie najważniejsze powody orzeczenia.

3.3.1.2. Zarzuty podniesione w sprawie

Skarżący sformułował w sumie 4 zarzuty na gruncie postanowień Konwencji: 1) zarzut oparcia wyroku skazującego o zeznania dwóch świadków, którym nie miał możliwości zadawania pytań w toku procesu; 2) zarzut przewlekłości postępowania karnego; 3) zarzut naruszenia prawa do obrony wskutek niezapewnienia mu pomocy obrońcy z urzędu w postępowaniu przygotowawczym i obecności tłumacza na rozprawie odwoławczej 9.11.2000 r.; 4) zarzut naruszenia zasady rzetelnego procesu przez Sąd Najwyższy wskutek niesporządzenia uzasadnienia postanowienia o oddaleniu kasacji jako oczywiście bezzasadnej. Omówienie wyroku zamieszczone w dalszej części przeglądu orzecznictwa będzie dotyczyło jedynie rozstrzygnięcia Trybunału w przedmiocie pierwszego i czwartego z wymienionych zarzutów. Zarzut drugi został uznany za niedopuszczalny z powodu niewyczerpania przez skarżącego krajowych środków odwoławczych. Zarzut trzeci również został uznany za niedopuszczalny. Trybunał uznał, że skarżący utracił status „ofiary” w rozumieniu Konwencji w odniesieniu do skargi na niezapewnienie mu obrońcy z urzędu w postępowaniu przygotowawczym, natomiast zarzut dotyczący braku pomocy tłumacza oceniony został jako oczywiście bezzasadny.

3.3.1.3. Główne tezy rozstrzygnięcia Trybunału

Trybunał przypomniał, że co do zasady wszystkie dowody powinny być przeprowadzone na publicznej rozprawie, w obecności oskarżonego, któremu powinno się zapewnić możliwość zadawania pytań przesłuchivanym świadkom. Dopuszczalne są wyjątki od tej zasady, jednak nie mogą one naruszać istoty prawa do obrony. Z art. 6 ust. 1 w zw. z art. 6 ust. 3 (d) Konwencji wynika obowiązek podjęcia starań (środków pozytywnych) w celu zapewnienia oskarżonemu możliwości realizacji jego prawa do zadawania pytań świadkom oskarżenia. Jednak, *impossibulum nulla est obligatio*, zatem jeżeli nie można organom procesowym zarzucić braku staranności w dążeniu do zapewnienia oskarżonemu realizacji jego uprawnień w tym zakresie, to nie należy oczekiwać, że wyłącznie z powodu niemożności bezpośredniego przesłuchania świadka zaprzestaną prowadzenia postępowania. Zeznania uzyska-

ne od świadka w warunkach ograniczających realizację prawa oskarżonego do obrony powinny być jednak oceniane z wyjątkową ostrożnością.

Odnosząc wskazane powyżej ogólne zasady do sprawy skarżącego, Trybunał ustalił, że pokrzywdzony L.S. był przesłuchiwany w postępowaniu przygotowawczym przez funkcjonariuszy policji, a następnie przez Sąd Miejski w Łucku (Ukraina) w drodze pomocy prawnej. W żadnym z tych przesłuchań nie brał udziału oskarżony ani jego obrońca. Pomiedzy tymi przesłuchaniami L.S. przesłał do Sądu Okręgowego w Lublinie list, w którym wyraził brak woli ścigania skarżącego i składania zeznań w sądzie. Następnie Trybunał ustalił, że zarówno Sąd Okręgowy w Lublinie, jak i prokuratora, do której cofnięto sprawę po pierwszym uchyleniu wyroku skazującego, podjęły starania o zapewnienie udziału pokrzywdzonego L.S. i jego żony w rozprawie. W tym celu: wezwano wspomnianych świadków na rozprawę, którą z powodu ich nieobecności dwukrotnie odroczone; sąd wystąpił z wnioskiem o ich przesłuchanie w drodze zagranicznej pomocy prawnej, wnioskując jednocześnie o zawiadomienie oskarżonego i jego obrońcy o przeprowadzeniu tej czynności; umożliwiono skarżącemu i jego obrońcy uzupełnienie listy pytań skierowanych do świadka przesłuchiwanego w drodze pomocy prawnej, z której to możliwości nie skorzystali; sąd podjął ponowną próbę wezwania L.S. i jego żony na rozprawy przeprowadzane 9.5.2000 r. i 15.6.2000 r.

Wobec wskazanych powyżej ustaleń Trybunał uznał, że organy procesowe podjęły wszelkie kroki, jakich należało od nich oczekiwać, w celu zapewnienia skarżącemu realizacji jego prawa do zadawania pytań świadkom oskarżenia (por. wyrok z 12.4.2007 r. w sprawie *Pello p. Estonii*⁴⁷). Trybunał odnotował też, że skarżący i jego obrońca wyrazili zgodę na przesłuchanie L.S. w drodze pomocy prawnej oraz późniejsze odczytanie jego zeznań na rozprawie.

W dalszej części wyroku Trybunał dokonał analizy tego, czy zeznania L.S. były oceniane przez sądy z należytą ostrożnością i wnikliwością. Trybunał nie miał wątpliwości, że Sąd Okręgowy w Lublinie z należytą pieczołowitością dokonał oceny dowodu z zeznań L.S. oraz starannie zbadał motywy, jakie kierowały pokrzywdzonym, kiedy w piśmie do sądu wyraził wolę zaprzestania ścigania i rezygnacji ze złożenia zeznań. Trybunał nie miał również wątpliwości, że dowód z zeznań L.S. nie był jedynym lub głównym dowodem obciążającym skarżącego. Podkreślił, że sąd krajowy dysponował zeznaniami dwóch świadków naocznych, którzy zostali przesłuchani w obecności oskarżonego i jego obrońcy.

⁴⁷ Skarga nr 11423/03, § 34.

Ostatecznie Trybunał, większością głosów cztery do trzech stwierdził brak naruszenia art. 6 ust. 1 w zw. z art. 6 ust. 3 (d) Konwencji.

Trybunał stwierdził oczywistą bezzasadność ostatniego zarzutu podniesionego przez skarżącego, dotyczącego braku uzasadnienia postanowienia o oddaleniu kasacji w jego sprawie. Trybunał odnotował, że kasacja została rozpoznana przez trzyosobowy skład orzekający na publicznej rozprawie, w obecności obrońcy skarżącego, który miał możliwość przedstawienia argumentów na jej poparcie. Po ogłoszeniu orzeczenia sędzieja sprawozdawca podał ustnie najważniejsze powody oddalenia kasacji. W tych okolicznościach Trybunał uznał, że nie ma podstaw do odejścia od linii orzecznictwa ustalonej w sprawach *Walczak p. Polsce*⁴⁸ i *Makuszewski p. Polsce*⁴⁹ uznającej taki sposób procedowania (w tym niesporządzanie uzasadnień postanowień oddalających kasacje oczywiście bezzasadne) za zgodny z Konwencją.

3.4. Ochrona wolności myśli, sumienia i wyznania (art. 9 Konwencji)

3.4.1. Sprawa *Jakóbski p. Polsce* – wyrok z 7.12.2010 r., skarga nr 18429/06

Jest to pierwszy wyrok Trybunału w sprawie polskiej dotyczący praktykowania religii przez osobę osadzoną w jednostce penitencjarnej, przejawiającego się w odmowie spożywania posiłków mięsnych. Z tego też powodu stwierdzenie naruszenia art. 9 Konwencji przez Trybunał może skutkować koniecznością podjęcia kroków organizacyjnych, a nawet prawnych w celu zapewnienia osadzonemu możliwości spożywania posiłków zgodnych z wymogami praktykowanego przez nich wyznania.

3.4.1.1. Okoliczności sprawy

Skarżący był osadzony w Zakładzie Karnym w Goleniowie, gdzie odbywał karę ośmiu lat pozbawienia wolności za zgwałcenie. Po osadzeniu w jednostce penitencjarnej skarżący zadeklarował, że wyznaje Buddyzm (szkoła buddyjska Mahayana). Od 19.1.2006 r. do 20.4.2006 r. skarżący otrzymywał dietę pozbawioną wieprzowiny (tzw. dieta PK), zgodnie z zaleceniami lekarza dermatologa. Stosowanie tej diety zakończono wraz z ustaniem przesłanek medycznych. Dieta PK zawiera niewielkie ilości mięsa. Skarżący nie protestował wobec jej stosowania. Dieta PK przysługiwała też 6 muzułmanom osadzonym w tym zakładzie karnym.

⁴⁸ Decyzja z 7.5.2002 r., skarga nr 77395/01.

⁴⁹ Decyzja z 13.1.2009 r., skarga nr 35556/05.

Skarżący sprzeciwił się przerwaniu stosowania diety PK i zagroził strajkiem głodowym. Następnie dwukrotnie składał do miejscowej prokuratury skargi i zawiadomienia o popełnieniu przestępstwa przez pracowników zakładu karnego twierdząc, że otrzymuje posiłki zawierające mięso, a ich spożywanie jest sprzeczne z wyznawaną przez niego religią. Prokurator dwukrotnie odmawiał wszczęcia lub umarzał postępowanie przygotowawcze prowadzone wskutek skarg skarżącego (postanowienia: z 13.6.2006 r. i 29.10.2006 r.).

Do marca 2009 r., kiedy to skarżącego przeniesiono do Zakładu Karnego w Nowogrodzie, kilkakrotnie domagał się on przyznania mu diety bezmięsnej. Skarżący twierdził, że dieta PK zawiera produkty mięsne i dlatego jej spożywanie stoi w sprzeczności z wyznawaną przez niego religią. 14.11.2006 r. skarżący został poinformowany przez Regionalny Inspektor Służby Więziennej, że jedyną dietą o charakterze specjalnym dostępną w Zakładzie Karnym w Goleniowie jest dieta „PK” i nie jest możliwe otrzymywanie diety bezmięsnej. Sąd penitencjarny oddalając skargi skarżącego twierdził, że warunki techniczne, transport posiłków i niedobory kadrowe uniemożliwiają przygotowanie specjalnej diety bezmięsnej dla jednego osadzonego.

W marcu 2009 r. skarżącego przewieziono do Zakładu Karnego w Nowogrodzie. Również w tej jednostce penitencjarnej jego prośba o przyznanie diety bezmięsnej została odrzucona. Skarżący zwrócił się ze skargą w tej sprawie do Rzecznika Praw Obywatelskich. W odpowiedzi Rzecznik poinformował go, że jest jedynym buddystą w tym zakładzie karnym, a przygotowywanie specjalnych posiłków tylko dla niego stanowiłoby zbyt duże obciążenie dla władz więziennych.

3.4.1.2. Zarzuty podniesione w sprawie

Zdaniem skarżącego niezapewnienie mu diety bezmięsnej stanowiło naruszenie wolności praktykowania wyznawanej przez niego religii (art. 9 Konwencji) i przejaw dyskryminacji ze względu na przekonania religijne (art. 14 Konwencji). Trybunał postanowił rozpoznać zarzuty skarżącego jedynie na gruncie art. 9 Konwencji.

3.4.1.3. Główne tezy rozstrzygnięcia Trybunału

Trybunał najpierw rozważył, czy domaganie się diety bezmięsnej przez skarżącego wchodzi w zakres ochrony wyznaczony przez art. 9 Konwencji, a zatem czy może być uznane za przejaw praktykowania religii. Trybunał stwierdził, że Buddyzm jest jedną z kilku największych religii świata, oficjalnie uznaną w wielu krajach. Trybunał przywołał też swoje wcześniejsze orzecznictwo, zgodnie z którym preferowanie określonej diety może

być uznane za bezpośrednie manifestowanie przekonań religijnych (wyrok Wielkiej Izby z 27.6.2000 r. w sprawie *Cha'are Shalom Ve Tsedek p. Francji*⁵⁰). Mając na względzie te okoliczności Trybunał uznał, że odmowa przyznania skarżącemu diety wegetariańskiej wchodzi w zakres art. 9 Konwencji.

Następnie Trybunał przystąpił do badania, czy w sprawie doszło do ingerencji w swobodę praktykowania religii przez skarżącego. Zdaniem Trybunału bez względu na to, czy zarzuty skarżącego będą oceniane z punktu widzenia dopuszczalności ingerencji w swobodę praktykowania religii, czy też w kontekście pozytywnych obowiązków państwa w zakresie umożliwienia sprawowania praktyk religijnych, to kluczowe dla rozstrzygnięcia sprawy jest rozważenie, czy interes skarżącego został należycie wyważony w stosunku do interesów całej społeczności (w tym przypadku – pozostałych osadzonych).

Trybunał przywołał okoliczności, jakie spowodowały odmowę zapewnienia skarżącemu diety wegetariańskiej. Były to trudności organizacyjne, generujące dodatkowe koszty. Władze więzienne powoływały się też na fakt, że przygotowywanie specjalnych posiłków dla skarżącego stanowiłoby zbyt duże obciążenie dla personelu kuchni zakładu karnego. Trybunał przyznał, że zapewnienie skarżącemu specjalnej diety powodowałoby dodatkowe koszty i, w rezultacie, pośrednio wpłynęłoby na sposób traktowania innych osadzonych. Uznał jednak, że przygotowanie posiłków wegetariańskich nie wymagało podjęcia szczególnych kroków organizacyjnych czy zakupu szczególnych produktów żywnościowych. Chodziło jedynie o wyeliminowanie z diety jednego składnika w postaci mięsa. Wobec tego Trybunał orzekł, że zapewnienie skarżącemu diety bezmięsnej nie mogło powodować szczególnych trudności w zarządzaniu jednostką penitencjarną, nie przyczyniłoby się też do obniżenia standardu posiłków przygotowywanych dla pozostałych osadzonych.

Trybunał powołał się w wyroku na jedno z postanowień Europejskich Reguł Więziennych, które zaleca podawanie osadzonym posiłków uwzględniających ich przekonania religijne.

Ostatecznie Trybunał orzekł, że odmawiając skarżącemu diety bezmięsnej władze więzienne nie dokonały prawidłowego wyważenia interesu jednostki penitencjarnej (wszystkich osadzonych) i prawa skarżącego do praktykowania jego religii przez powstrzymanie się od spożywania mięsa. W tych okolicznościach Trybunał orzekł naruszenie art. 9 Konwencji.

Trybunał zasądził na rzecz skarżącego 3000 euro słusznego zadośćuczynienia.

⁵⁰ Skarga nr 27417/95, §§ 73–74.

3.5. Obowiązek wykonania ostatecznego wyroku Trybunału (art. 41 Konwencji)

3.5.1. Sprawa *Henryk Urban i Ryszard Urban p. Polsce* – wyrok z 30.11.2010 r., skarga nr 23614/08

W wyroku *Urban* Trybunał stwierdził naruszenie art. 6 ust. 1 Konwencji w sprawie, w której skarżący zostali osądzeni przez sąd zasiadający w składzie jednego sędziego-asesora. Trybunał uznał, że asesor nie jest sędzią bezstronnym i niezawisłym, jak tego wymaga art. 6 ust. 1 Konwencji, dzieląc w tym względzie opinię polskiego Trybunału Konstytucyjnego wyrażoną w wyroku SK 7/06. Ponieważ argumentacja Trybunału strasburskiego pokrywa się z tą, jaką przyjął Trybunał Konstytucyjny, wyrok w sprawie *Urban* nie został omówiony w części przeglądu poświęconej prawu do rzetelnego procesu.

W świetle dotychczasowego orzecznictwa bardziej interesująca jest ta część wyroku *Urban*, w której Trybunał określił jego skutki w krajowym porządku prawnym.

Trybunał wyraźnie stwierdził w § 56 uzasadnienia wyroku, że w sprawie skarżących nie zaistniały okoliczności, które wymagałyby wznowienia postępowania krajowego, zakończonego prawomocnym wyrokiem. Trybunał przywołał najpierw swoje orzecznictwo w sprawach tureckich dotyczących tzw. sądów bezpieczeństwa, w którym konsekwentnie twierdził, że najodpowiedniejszym zadośćuczynieniem za naruszenie prawa do niezawisłego i bezstronnego sądu jest ponowne przeprowadzenie postępowania karnego, jeżeli skarżący o to wniosą. Przypomniawszy, iż w sprawie *Sejdovic p. Włochom*⁵¹ wskazano na wznowienie postępowania jako najwłaściwszą formę zadośćuczynienia za naruszenia również innych aspektów prawa do rzetelnego procesu⁵². Jednocześnie Trybunał stwierdził, że tylko w niektórych sprawach państwa-strony Konwencji zasadniczo są pozbawione możliwości wyboru sposobu wykonania wyroku stwierdzającego naruszenie Konwencji. Powołując się na wyrok Trybunału Konstytucyjnego w sprawie asesorów, Trybunał strasburskich podkreślił wagę pewności i stałości prawomocnych orzeczeń sądowych. Uznał ją

⁵¹ Wyrok z 1.3.2006 r., skarga nr 56581/00.

⁵² Por. analizę orzecznictwa Trybunału na temat wznowienia postępowania karnego jako sposobu wykonania jego wyroku: M. Wąsek-Wiaderek, *Wznowienie postępowania karnego w następstwie wyroku Europejskiego Trybunału Praw Człowieka* [w:] *Studia i Analizy Sądu Najwyższego*, t. 4, red. K. Ślęzak, Warszawa 2010, s. 277–304.

za wartość samą w sobie, która w zestawieniu z faktem likwidacji stanu naruszenia standardu konstytucyjnego i konwencyjnego przez ustawodawcę, doprowadziła go do stwierdzenia, że „w tym szczególnym kontekście orzeczenie naruszenia [Konwencji] nie musi uruchamiać obowiązku państwa w zakresie wznowienia wszystkich postępowań, w których w pierwszej instancji orzekali asesorzy”.